

Helena Ciążela

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej

Paweł Bernat

Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych

O potrzebie etycznych podstaw dla edukacji globalnej¹

Wprowadzenie

Rozważania dotyczące potrzeby etycznych podstaw edukacji globalnej należy rozpocząć od poszukiwań odpowiedzi na pytanie o potrzebę samej edukacji globalnej. Pierwsza odpowiedź, która się nasuwa jest prosta, ale jednocześnie niezwykle istotna – potrzebujemy jej, aby zmienić świat. Zmiana ta jest konieczna, ponieważ świat, dzisiaj, znajduje się poza stanem zrównoważonej równowagi. Obecny trend globalnego rozwoju cywilizacji zmierza w kierunku zagrażającym nie tylko jakości życia człowieka i przetrwania rodzaju ludzkiego, ale także istnieniu jakiegokolwiek życia na planecie. Z tej perspektywy edukacja globalna stanowi środek wspierający rozwój trwały i zrównoważonego rozwoju, który silnie przyczynia się do odwrócenia tego zgubnego kierunku rozwojowego.

Jeśli nadal istnieje szansa ucieczki przed globalną katastrofą, może ona zostać osiągnięta dzięki edukacji, która miałaby moc zmiany moralności i zachowania nie tylko tych osób, które są odpowiedzialne za podejmowanie decyzji w wymiarze politycznym, ale także wszystkich tych, których działania mają wpływ na środowisko naturalne, czyli każdego człowieka. Aby zmiana ta zaistniała, etycy powinni zaproponować spójny i przejrzysty system aksjologiczny, który posiadałby wystarczającą siłę perswazyjną, by promować wartości stanowiące rdzeń zrównoważonego rozwoju.

Oczywiście, wykonano wiele pracy, aby tego typu system stworzyć. Jednak naszym zdaniem jak dotąd sformułowane propozycje powinny zostać uzupełnione poprzez gruntowną aksjologiczną analizę podstawowych wartości, które doprowadziły do stworzenia koncepcji zrównoważonego rozwoju. Taka analiza, wraz z zestawem przekonujących argumentów wspierających promowane wartości, powinna

¹ Poniższy tekst jest tłumaczeniem artykułu *On the Need of Ethical Foundations for Global Education*, który został opublikowany w języku angielskim w czasopiśmie „Studies in Global Ethics and Global Education” 2016, tom 6. Oryginał jest dostępny na stronie internetowej czasopisma:

<http://sgege.aps.edu.pl/resources/html/article/details?id=145833>.

stać się podstawą globalnych programów edukacyjnych. Pozytywnie wpłynęłaby ona na recepcję tychże programów oraz ich wpływ na uczniów.

W pierwszej merytorycznej części artykułu zatytułowanej „Zrównoważony rozwój a edukacja globalna” przedstawione są fakty dotyczące aktualnej sytuacji planety. Pojęcia zrównoważonego rozwoju i edukacji globalnej (rozumianej jako środek wdrażania zrównoważonego rozwoju) zostały zdefiniowane jako odpowiedź na ciągle pogarszającą się sytuację środowiskową. Najważniejsze ujęcia zrównoważonego rozwoju, jak i jego główne składowe zostały poddane analizie. Kolejna część artykułu krytycznie bada istniejące ujęcia edukacji globalnej oraz jej podstaw etycznych. Autorzy następnie przedstawiają argument, że zbiór tychże etycznych podstaw powinien zostać rozszerzony o odpowiedzialność, będącą konstytutywnym elementem jakiegokolwiek aksjologicznej osnowy edukacji globalnej. Następnie przedstawiony jest argument, że potrzeba etycznych podstaw dla edukacji globalnej wynika, ale jest również zdeterminowana przez fakt, iż nie jest ona jedynie transferem wiedzy, ale także narzędziem zmiany umysłów, a w konsekwencji, zachowań ludzi. Artykuł kończy konstatacja, że wiedza o środowiskowych i społeczno-ekonomicznych współzależnościach współczesnego świata jest konieczna, ale nie dostatecznym warunkiem wprowadzenia wymaganych zmian. Z tego powodu zatem istnieje potrzeba dobrze przemyślanego systemu wartości i uzasadnień, który wzmocniłby koncept globalnej edukacji i jej siłę perswazyjną.

Zrównoważony rozwój a edukacja globalna

W opinii naukowców zajmujących się środowiskiem naturalnym, klimatologów, ekonomistów, politologów, socjologów obecny trend rozwoju cywilizacyjnego zmierza w kierunku, który zagraża jakości życia i przetrwaniu nie tylko rodzaju ludzkiego, lecz także szeroko pojętemu życiu na planecie. Diagnoza ta nie jest czymś nowym. Już w roku 1972 ukazał się pierwszy Raport dla Klubu Rzymskiego – *Granice wzrostu*, w którym autorzy, rozpoznając te wyzwania wynikające z rosnącej antropopresji na środowisko, starali się szczegółowo określić przyszły potencjał nieodnawialnych zasobów Ziemi². Rozwiązaniem proponowanym przez autorów Raportu był w głównej mierze gospodarczy postulat „zerowego wzrostu”, który nadal jest obecny w dyskursie dotyczącym sterowania rozwoju cywilizacji technicznej w postaci prób m.in., ograniczania konsumpcji³, przedłużania cyklu życia produktu⁴, retardacji⁵. Jednak założenia

² D. Meadows, *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, Universe Books, New York 1972.

³ D. Elgin, *Voluntary Simplicity: Toward a Way of Life That is Outwardly Simple, Inwardly Rich*, wydanie 2, HarperCollins, New York 2009.

⁴ T. Ekvall, *Normative Ethics and Methodology for Life Cycle Assessment*, „Journal of Cleaner Production”, 2005, nr 13 (13-14), s. 1225-1234; M.A. Curran, *Life Cycle*

Raportu nie ograniczały się jedynie do sfery konsumpcji zasobów, a sama koncepcja w dużej mierze pokrywa się z formułą zrównoważonego rozwoju, opracowaną kilkanaście lat później⁶. Sam Raport w sferze wartości odwoływał się do projektu „nowego humanizmu”, rozwijanego przez Aurelia Peccei⁷, którego głównym postulatem jest rozwój ludzkości, traktowany jako powołanie do przekraczania dotychczasowych podziałów, a warunkiem przetrwania ludzkości „staje się globalna rewolucja o duchowym i pokojowym charakterze, pozwalająca na przezwycięzenie dotychczasowych ograniczeń, nierówności i uprzedzeń”⁸. Te same założenia wpisane są w koncepcję rozwoju trwałego i zrównoważonego, opracowaną przez tzw. Komisję Brundtland, która zdefiniowała rozwój zrównoważony jako „taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie”⁹. Ta istotna globalna inicjatywa jest ważna nie tylko z powodu jej szerokiej skali, ale również ze względu na pytania moralne, które stawia całej ludzkości.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest próbą zmiany destrukcyjnego trendu rozwoju cywilizacyjnego; jest wizją świata bardziej sprawiedliwego, biorącego pod uwagę interesy ludzi żyjących obecnie, przyszłych pokoleń, ale również inne organizmy żywe.

Diagnoza aktualnej sytuacji świata, a co z tego wynika, również prognozy dotyczące przyszłości, nie są optymistyczne. Mamy do czynienia z postępującą degradacją środowiska naturalnego. Według raportu komisji *The Millennium Ecosystem Assessment*, pracującej pod auspicjami Sekretarza Generalnego ONZ, zatytułowanego *Ecosystems and Human Well-being (MEA 2005)*, ok. 60% istniejących na planecie ekosystemów jest zagrożonych, spada liczba gatunków zamieszkujących Ziemię – obecnie około 10%-30% gatunków ssaków, ptaków i płazów jest zagrożona wyginieciem, geograficzna dystrybucja gatunków staje się coraz bardziej homogeniczna, zauważalny jest także istotny spadek różnorodności genetycznej wewnątrz gatunków, szczególnie tych uprawianych/hodowanych przez ludzi¹⁰. Raport opublikowany przez agencję *National Climatic Data Center* (NCDC 2014) stwierdza, iż w październiku 2014 zanoto-

Assessment Handbook: A Guide for Environmentally Sustainable Products, Wiley-Scrivener, Hoboken 2012.

⁵ J. Kostecka, *Retardacja przekształcania zasobów przyrodniczych jako element zrównoważonego rozwoju*, „Biuletyn KPZK PAN”, 2010, nr 242, s. 27-49.

⁶ H. Ciążela, *Antycypacja idei „rozwoju trwałego i zrównoważonego” w koncepcji „nowego humanizmu” Aurelio Peccei*, „Problemy Ekorozwoju”, 2007, nr 2, s. 60.

⁷ A. Peccei, *Die Qualität des Menschen. Plädoyer für einen neuen Humanismus*, Deutsche Verlags – Anstalt GmbH, Stuttgart 1977; Tenże, *One Hundred Pages for the Future: Reflections of the President of the Club of Rome*, Pergamon Press, Oxford 1981.

⁸ H. Ciążela, *Antycypacja idei „rozwoju trwałego i zrównoważonego” w koncepcji „nowego humanizmu” Aurelio Peccei*, s. 63-64.

⁹ WCED, *Report of the World Commission on Environment and Development*, 1987. The UN General Assembly document A/42/427, s. 54.

¹⁰ Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*, Island Press, Washington, DC 2005, s. 1-8.

wano najwyższe temperatury lądów i powierzchni wód dla tego miesiąca od 1880 roku, tj. początku przeprowadzania pomiarów. Temperatura była wyższa od globalnej średniej temperatury dla października w XX w. o 0,74 stopnia Celsjusza. W świecie nauki nie kwestionuje się już również antropogenicznych przyczyn globalnego ocieplenia. Najnowszy raport *IPCC* przedstawia tę kwestię jednoznacznie: „Ludzki wpływ na klimat jest jasny, a antropogeniczne emisje gazów cieplarnianych są w ostatnim czasie najwyższe w historii”¹¹. Świadomość oczywistego faktu, że człowiek jest częścią globalnego ekosystemu, a jakość życia jednostek, społeczeństw czy nawet przetrwanie całego gatunku jest bezpośrednio zależne od stanu środowiska naturalnego powinna być jednoznacznym wezwaniem do działania na rzecz naprawy tego stanu rzeczy.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju nie ogranicza się do wymiaru środowiskowego – jest to również społeczno-ekonomiczny program „wyrównywania szans”, oparty na zasadach równości i sprawiedliwości. Wzrost bogactwa nie przekłada się w wystarczającym stopniu na poprawę losu najuboższych i zapewnienie sprawiedliwszego podziału zasobów. Ze względu na nierównomierną dystrybucję i redystrybucję dochodów na poziomie państw narodowych, jak i na poziomie globalnym, niezmiernemu bogactwu wciąż towarzyszy głód i brak możliwości realizacji podstawowych potrzeb. Według najnowszego, wydanego w 2014 raportu OECD *How Was Life?: Global Well-being since 1820* rozwarstwienie przychodów wewnątrz ogromnej większości państw istotnie rośnie od początku lat osiemdziesiątych XX wieku¹². Na poziomie globalnym szczególnie zauważalny jest wzrastający rozdzźwięk w dochodach bogacącej się Północy i ubożającego Południa. Mierzona współczynnikiem Giniego nierówność między państwami na świecie wzrosła z 16 w 1820 r. do 54 w roku 2000¹³.

Z powyższych raportów i danych jasno wynika, że rozwojowi cywilizacji technicznej nie towarzyszy adekwatny rozwój świadomości, tj. takiej, dzięki której w odpowiedzialny sposób dzielono by zasoby pomiędzy ludzi żyjących obecnie w taki sposób, by nie umniejszać szans przyszłych pokoleń do realizacji ich potrzeb. Analizując aktualny trend rozwojowy, należy niestety zgodzić się z austriackim filozofem, Dietrichem von Hildebrandem, który twierdził, iż nie zawsze rozwój oznacza progres¹⁴. Faktem jest, że rozwój szeroko pojętej kultury, a szczególnie moralności, przebiega znacznie wolniej niż rozwój cywilizacji, rozumianej jako struktura powiązań technicznych, ekonomicznych, społecznych i politycznych.

Zasygnalizowana powyżej koncepcja „nowego humanizmu” Aurelia Peccei, Raport dla Klubu Rzymskiego, wreszcie idea i program (czyli praktyczne próby

¹¹ *IPCC Climate Change, Synthesis Report* (2014), s. 1:

https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf (dostęp z dnia 19.12.2016).

¹² J.L. Van Zanden, *How Was Life? Global Well-being since 1820*. OECD Publishing 2005, s. 207.

¹³ Tamże, s. 208.

¹⁴ D. von Hildebrand, *Technology and its Dangers*, [w:] P. Mohan (red.), *Technology and Christian Culture*, The Catholic University of America Press 1960, s. 74.

wdrażania tych idei) zrównoważonego rozwoju, rozpoznając fakt rozbieżności między rozwojem cywilizacyjnym a rozpowszechnieniem wartości i postaw mogących nadać mu odpowiedni kierunek, powstały jako próba wyeliminowania tej różnicy w tempie rozwoju tych dwóch sfer ludzkiej działalności, jako próba przekierowania rozwoju cywilizacyjnego w kierunku „zrównoważenia”. Na rzecz potrzeby, także moralnej, zrównoważonego rozwoju przemawia fakt, iż obecny model cywilizacyjny prowadzi ostatecznie do zagłady planety i rodzaju ludzkiego, co szczegółowo ilustrują przywołane już dane dotyczące aktualnej sytuacji środowiskowej globu. Z tego faktu, zakładając wartość istnienia ludzkości w ogóle, interesy indywidualnych (obecnych i przyszłych) osób i nie-ludzi, wynika obowiązek zmiany obecnego trendu rozwojowego na zrównoważony, tj. taki, dzięki któremu możliwe będzie uniknięcie katastrofy.

Zmiana utrzymujących się destruktywnych praktyk wymaga zmiany postaw i zachowań decydentów, przedsiębiorstw, indywidualnych konsumentów. Środkiem, aby to osiągnąć jest zmiana świadomości społecznej, wsparta przez faktyczną wiedzę o postępującym pogorszeniu się stanu środowiska naturalnego, antropogenicznego wpływu na klimat, eskalacji społeczno-ekonomicznych nierówności. Z tego powodu konieczna jest edukacja globalna, która rozpowszechniałaby i utrwalałaby wiedzę o rzeczywistym stanie planety i możliwych środkach zaradczych, tj. teoretycznych i praktycznych programach zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój jest wizją bardziej sprawiedliwego świata, gdzie brane pod uwagę są interesy ludzi żyjących obecnie, przyszłych pokoleń, jak również innych żywych istot. Aby zrealizować tę wizję i odwrócić obecny trend, konieczna jest zmiana stopnia wiedzy oraz postaw. Zmiana ta powinna odbywać się na dwóch współzależnych poziomach: (1) odgórnym – prawo, na wszystkich poziomach władzy, włączając organy transnarodowe, powinno zostać ulepszone, oraz (2) oddolnym – akceptacja pro-zrównoważonych praw i regulacji, kampanie i inicjatywy obywatelskie, zmiana codziennych zachowań. W obu przypadkach konieczne jest wykształcenie świadomych, pro-ekologicznych i pro-zrównoważonych postaw, innymi słowy „ekologicznego sumienia”¹⁵, które może zostać osiągnięte dzięki wprowadzeniu właściwych programów globalnej edukacji.

Pierwszym krokiem wprowadzenia zmian jest adekwatne i dogłębne zrozumienie, czym jest rozwój trwały i zrównoważony, zrównoważenie samo w sobie, jak również czym są wartości, na których są one zbudowane. Nie jest to zadanie proste, ponieważ pojęcia te są niezwykle złożone i niejednoznaczne z semantycznego punktu widzenia. Poza najbardziej rozpowszechnionym rozumieniem zrównoważenia jako próby uzyskania optymalnych rezultatów zarówno dla ludzi, jak i świata przyrody, obecnie i w przyszłości istnieje wiele definicji, które skupiają się i podkreślają różne jego aspekty. Woodward, na przykład, definiuje

¹⁵ W. Tyburski, *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Toruń 2013, s. 334-337.

zrównoważenie jako międzypokoleniową sprawiedliwość¹⁶, dla Cairnsa, jest to utopijna wizja, która wymaga harmonijnego życia z naturą¹⁷, a Kermath uważa, że zrównoważenie jest reprezentantem wyidealizowanego sytemu społecznego, gdzie ludzie prowadzą długie, godne, wygodne i produktywne życie, ponieważ zaspokajają swoje potrzeby mądrze korzystając ze środowiska naturalnego i w społecznie sprawiedliwy sposób, a dzięki temu nie stwarzają zagrożenia dla jakości życia przyszłych pokoleń¹⁸. Thomson natomiast proponuje zupełnie inne podejście – wprowadza dwie ogólne kategorie zrównoważenia, mianowicie, równoważenie wystarczalności zasobów oraz funkcjonalną integralność (w tym ujęciu celem zrównoważonego rozwoju jest osiągnięcie zintegrowanego porządku)¹⁹.

Mając na uwadze najważniejsze teoretyczne ujęcia zrównoważonego rozwoju i zrównoważenia oraz ich opracowania aksjologiczne²⁰, w jednoznaczny sposób wskazać można fundamentalne wartości, na których opierają się koncepcje zrównoważonego rozwoju i zrównoważenia, tj. równość, sprawiedliwość i odpowiedzialność.

Wyartykułowanie tych wartości jest niezwykle istotne, ponieważ, by możliwe było przejście na zrównoważony model rozwojowy, konieczna jest, na poziomie globalnym, zmiana stanu wiedzy i moralności, rozumianej, ujmując skrótowo, jako historycznie ukształtowany, obowiązujący w danej społeczności system wartości, ideałów, norm, ocen, wzorców osobowych, motywacji (intencji), zasad i reguł (zaleceń) postępowania oraz współżycia jednostek i grup społecznych, określający ich związki (powinności) w kategoriach dobra i zła. Zasadnicze w tym kontekście zmiany zajść mogą jedynie poprzez zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekologicznych i społecznych współzależności oraz wygenerowanie pro-środowiskowej i pro-zrównoważonej postawy na każdym szczeblu decyzyjnym – od jednostkowych decyzji poszczególnych osób do prawotwórczych dyrektyw podmiotów narodowych i ponadnarodowych.

¹⁶ R.T. Woodward, *Sustainability and Intergenerational Fairness: Efficiency, Uncertainty, and Numerical Methods*, "American Journal of Agricultural Economics", 2000, nr 82 (3), s. 581.

¹⁷ J. Cairns Jr., *A Preliminary Declaration of Sustainability Ethics: Making Peace with the Ultimate Bioexecutioner*, "Ethics in Science and Environmental Politics" (ESEP), 2003, s. 43.

¹⁸ B.M. Kermath, *What is Sustainability?* The Global Environmental Management Education Center (GEM) University of Wisconsin, 2007: http://www.uwsp.edu/cnr/gem/ambassador/What_is_sustainability.htm (dostęp z dnia 16.11.2016).

¹⁹ P.B. Thomson, *Sustainability as a Norm*, "Philosophy and Technology", 1997, nr 2 (2), s. 77-81.

²⁰ C. Becker, *Sustainability Ethics and Sustainability Research*, Springer, Dordrecht 2012; L. Gawor, *Filozofia zrównoważonego rozwoju – preliminaria*, "Problems of Sustainable Development" 2010, 5(2), s. 69-76; O. Langhelle, *Sustainable Development: Exploring the Ethics of "Our Common Future"*, "International Political Science Review" 1999, nr 20 (2), s. 129-149; A. Papużiński, *Aksjologia zrównoważonego rozwoju: próba typologizacji*, „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development”, 2013, nr 8 (1), s. 5-25; W. Tyburski, *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*.

Nie jest to oczywiście pomysł nowy. Wielu autorów próbowało wskazać kierunek i metody osiągnięcia nowego, „zrównoważonego” trendu rozwoju cywilizacji. Hans Jonas, którego koncepcja zasady odpowiedzialności²¹ jest niezwykle zbieżna z projektem zrównoważonego rozwoju, stawia diagnozę pojawienia się próżni etycznej, która wynika ze wzrostu mocy człowieka. Ta moc daje mu narzędzia do tak daleko posuniętych ingerencji w świat natury, które w konsekwencji spowodować mogą nieodwracalne zmiany, prowadzące do zagłady człowieka w sensie zarówno fizycznym, jak i gatunkowym²². Nigel Dower skupia się natomiast na pojęciu „globalnego obywatelstwa”, zarówno w sensie etycznym, jak i instytucjonalnym, jako narzędziu do wytworzenia poczucia tożsamości z innymi ludźmi i na tej podstawie odpowiedzialności za świat²³. Inni autorzy, jak Gosseries²⁴, Shelton²⁵ czy Woodward²⁶ wyprowadzali aksjologicznie umotywowaną potrzebę wdrażania zrównoważonego rozwoju z intra- i intergeneracyjnej równości i sprawiedliwości.

Jednakże, niezależnie od tego, jak rozkładają się akcenty, warunkiem odwrócenia obecnego trendu jest zmiana stopnia wiedzy oraz postaw, co można osiągnąć dzięki, m.in. edukacji globalnej.

Edukacja globalna jako edukacja moralna

Koncepcja edukacji globalnej zasadza się na rozpoznaniu świata jako sieci współzależności, uświadomieniu sobie faktu, iż obecny kierunek rozwoju cywilizacyjnego prowadzi do katastrofy, ale również, że cały czas istnieje szansa na zmianę tego stanu rzeczy na drodze edukacji. Celem tak ujętej edukacji jest nie tylko przekaz wiedzy o współczesnym świecie, ale także generowanie postaw i zmiana perspektywy myślenia. Suchodolski w *Wychowaniu dla Przyszłości* ujmując to w następujący sposób: „Ta nowa sytuacja, stanowiąca specyficzną właściwość doby dzisiejszej, jest sytuacją wymagającą od ludzi nowej postawy (...) związanej z umiejętnością myślenia kategoriami światowymi, nie lokalnymi (...). Postawa ta wymaga przede wszystkim umiejętności zdawania sobie sprawy z tych skutków naszych czynów, które nie są dla nas bezpośrednio widoczne, ponieważ dotyczą odległych od nas miejsc i ludzi, oraz zdawania sobie sprawy

²¹ H. Jonas, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, The University of Chicago Press, Chicago 1985.

²² H. Ciążela, *Etyka odpowiedzialności Hansa Jonasa a „trwały i zrównoważony rozwój” (Imperatywy i dylematy)*, „Problemy Ekorozwoju”, 2006, nr 1, s. 108.

²³ N. Dower, J. Williams, *Global Citizenship: A Critical Reader*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2002.

²⁴ A.P. Gosseries, *What Do We Owe the Next Generations*, „Loyola of Los Angeles Review”, 2001, nr 35, s. 293-355.

²⁵ D.L. Shelton, *Intergenerational Equity*, [w:] W. Rüdige, K. Chie, *Solidarity: A Structural Principle of International Law*, Springer, Heidelberg 2010.

²⁶ R.T. Woodward, *Sustainability and Intergenerational Fairness: Efficiency, Uncertainty, and Numerical Methods*.

z zależności nas samych od podobnie odległych warunków”²⁷. Suchodolski, podobnie jak Picht, Jonas i Peccei, rozpoznaje fakt braku symetrii w tempie rozwoju techniczno-gospodarczego i kształtowania się nowej postawy, „dzięki której mogłoby się zawiązywać poczucie światowej jedności ludzkiej, technicznie już możliwe, a ekonomicznie bardzo potrzebne”²⁸. Innym słowy, aby zmienić poziom wiedzy i mentalność potrzebne jest „wychowanie dla przyszłości” – globalna edukacja.

Zgodnie z definicją zawartą Deklaracji z Maastricht, edukacja globalna „otwiera ludziom oczy i umysły na świat oraz uświadamia im konieczność podejmowania działań na rzecz upowszechnienia sprawiedliwości, równości i praw człowieka dla wszystkich. Edukacja globalna jako globalny wymiar edukacji obywatelskiej obejmuje edukację rozwojową, edukację o prawach człowieka, edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju, edukację na rzecz pokoju i zapobiegania konfliktom oraz edukację międzykulturową”²⁹. W definicji rozpowszechnianej przez MEN i MSZ akcenty rozłożone są nieco inaczej: „Edukacja globalna rozszerza zakres kształcenia obywatelskiego i wychowania o perspektywę globalną, przez uświadamianie istnienia zjawisk oraz współzależności łączących ludzi i miejsca. Jej celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom, dotyczącym całej ludzkości”³⁰. W rozwinięciu tej definicji wskazuje się na następujące wartości, które leżą u podstaw edukacji globalnej: godność, sprawiedliwość, solidarność, równość, pokój, wolność. Nauczanie i promocja tych wartości ma za zadanie kształtowanie postaw odpowiedzialności, szacunku, uczciwości, otwartości, osobistego zaangażowania i gotowości do ustawicznego uczenia się³¹.

Z perspektywy filozofii moralnej, nie jest to opis adekwatny. Potrzeba globalnej edukacji opiera się na kilku fundamentalnych wartościach, gdzie obok godności, równości (także międzypokoleniowej) i sprawiedliwości, należy wpisać odpowiedzialność. To właśnie odpowiedzialność, jak przekonują Picht, Jonas i Peccei, jest wartością, dzięki której projekty edukacji globalnej, jak i zrównoważonego rozwoju, mogą się urzeczywistnić.

W dotychczasowych opracowaniach na temat edukacji globalnej³² autorzy odwołują się do praw człowieka, zasad zrównoważenia i sprawiedliwości, nie

²⁷ B. Suchodolski, *Wychowanie dla przyszłości*, Książnica Polska, Warszawa 1947, s. 25-26.

²⁸ Tamże, s. 26.

²⁹ GENE [Global Education Network Europe], *Edukacja Globalna w Polsce: Europejski proces partnerskiego przeglądu edukacji globalnej. Krajowy raport na temat edukacji globalnej w Polsce*, Global Education Network Europe, Warszawa 2009, s. 16.

³⁰ G. Lipska-Badoti, *Edukacja Globalna w Szkole*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2011, s. 4.

³¹ Tamże, [MGED] *Maastricht Global Education Declaration* (2002): <http://www.jcyl.es/web/jcyl/binarios/345/211/Declaracio%u00fan-Mastrichts-app1.pdf> (dostęp z dnia 19.12.2016).

³² G. Lipska-Badoti, *Edukacja Globalna w Szkole*; *Maastricht Global Education Declaration*; D. Hicks, *Thirty Years of Global Education: A Reminder of Key Principles and*

poddając analizie ani wartości, na których opiera się ten projekt edukacyjny, jak również dynamiki między tymi wartościami. W celu wzmocnienia siły oddziaływania projektu edukacji globalnej konieczne jest dostarczenie spójnego opisu wartości promowanych w tym procesie kształcenia i wychowania oraz ich głębokiego filozoficznego uzasadnienia.

Rozbieżności te powinny zostać zniwelowane. Wypracowanie koherentnego opisu wartości, ich analiza w szczególnym kontekście wyzwań stojących przed ludźmi dzisiaj i w przyszłości, jak również wypracowanie głęboko osadzonej argumentacji filozoficznej za tworzeniem i wdrażaniem programów edukacji globalnej; argumentacji, która będzie czytelna nie tylko dla wąskiego kręgu filozofów, lecz będzie również intelektualnie, pojęciowo i terminologicznie dostępna dla każdego, wliczając nauczycieli, prawodawców oraz przedstawicieli władzy każdego szczębla. Ważne jest, aby pamiętać o tym, że edukacja globalna jest projektem praktycznym. Wymaga ona, jak twierdzimy w tym artykule, solidnych fundamentów teoretycznych, ale jej celem jest odwrócenie destruktywnego trendu i pomoc we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju. Te fundamenty mogą zostać wypracowane jedynie dzięki współpracy wielu różnych osób i podmiotów z wielu różnych dziedzin. Na tym zasadza się nasz postulat, dotyczący języka komunikacji między filozofami, którzy prowadzą aksjologiczne analizy globalnej edukacji, a odbiorcami tej pracy – przekaz ten powinien być tak prosty i jasny, jak to tylko możliwe.

Edukacja globalna powinna być rozumiana jako jeden ze środków wdrażania zrównoważonego rozwoju. Jej pojęcie, podobnie jak jest to w przypadku zrównoważonego rozwoju, opiera się na rozpoznaniu współzależności świata jako sieci, oraz na uzmysłowieniu sobie faktu, że obecny kierunek rozwoju cywilizacji stanowi zagrożenie. Z drugiej jednak strony, istnieje przekonanie, iż nadal istnieje szansa na zmianę aktualnego stanu rzeczy poprzez edukację. Cel edukacji globalnej powinien być rozumiany nie tylko jako transfer wiedzy, ale także jako transfer moralności, co przyczyniłoby się do zmiany sposobu myślenia i, co bardziej znaczące, zmiany postaw i codziennych praktyk.

Niezwykle istotne jest to, aby zrozumieć, jak bardzo potrzebny jest adekwatny, złożony i dobrze uzasadniony system aksjologiczny, opisujący edukację globalną. Jest to tak ważne, ponieważ z faktu, iż celem edukacji globalnej jest zmiana moralności, wynikają poważne konsekwencje. Jeśli chcemy zmienić ludzi, ich światopogląd i hierarchię wartości, to, aby zachować naszą integralność, musimy być całkowicie przekonani o prawdziwości naszych przekonań. Co więcej, potrzebujemy dobrze wypracowanego systemu wartości i uzasadnień

Precedents, „Educational Review”, 2003, nr 55, s. 265-275; *Global Perspectives: A Framework for Global Education in Australian Schools* (2011): http://www.globaleducation.edu.au/verve/_resources/GPS_web.pdf (dostęp z dnia 18.12.2016); *Global Education Guide: Concepts and Methodologies on Global Education for Educators and Policy Makers*, North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon 2008: <http://fed.home.pl/teg/images/geguidelines-web.pdf> (dostęp z dnia 18.12.2016).

także ze względu na jego moc perswazyjną. Powinien być on na tyle przekonujący, aby osoby odpowiedzialne za edukację, jak i uczniowie, zaczęli odczuwać potrzebę działania. Innymi słowy, aby być efektywną, edukacja globalna powinna być rozumiana jako edukacja moralna, czyli spójny zbiór programów edukacyjnych opartych na wartościach zrównoważonego rozwoju i promujących te wartości.

Wnioski

Celem powyższego artykułu była prezentacja wstępnej refleksji dotyczącej edukacji globalnej jako narzędzia implementacji zrównoważonego rozwoju. Zostały przedstawione argumenty za tym, że aksjologiczne analizy zrównoważenia rozpoznają trzy kardynalne wartości, tj. równość, sprawiedliwość i odpowiedzialność, a więc, w konsekwencji, programy edukacji globalnej powinny je rozpowszechniać i promować. Aby zmienić moralność ludzi, co jest koniecznym krokiem zmiany zachowań, by stały się one bardziej zrównoważone, muszą oni uznać pewne zobowiązanie, które mają w stosunku do innych osób, zarówno tych żyjących obecnie, jak i tych, którzy przyjdą po nas, ale także względem globalnego ekosystemu. Aby odwrócić katastrofalny trend, nasze prawa i codzienne praktyki muszą być bardziej pro-środowiskowe. Jest to niemożliwe do osiągnięcia bez rozpoznania przez ludzi odpowiedzialności za ich własne działania, czyli ich percepcji siebie jako odpowiedzialnych za własne decyzje i zachowania.

Jeśli programy edukacji globalnej mają odnieść sukces, nie mogą one zostać zredukowane to nauczania o obecnym stanie planety. Rezultaty projektu zrównoważonego rozwoju zależą od zmian w moralności ludzi (osiągniętych dzięki edukacji globalnej) – poczuwania się w większym stopniu do odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz dobrostan obecnych i przyszłych pokoleń. Aby zrealizować ten cel, edukacja globalna powinna zawierać nauczanie globalnej etyki, która zakłada i promuje wartości zrównoważonego rozwoju, tj. równość, sprawiedliwość i odpowiedzialność. Co więcej, jeśli te wartości mają być zaadoptowane i pielęgnowane, to muszą być wyrażone w spójny i zrozumiały sposób, co również przyczyni się do wzmocnienia siły perswazyjnej zaproponowanej etyki.

Bibliografia

- [1] C. Becker, *Sustainability Ethics and Sustainability Research*, Dordrecht: Springer 2012.
- [2] J. Cairns Jr., *A Preliminary Declaration of Sustainability Ethics: Making Peace with the Ultimate Bioexecutioner*, „Ethics in Science and Environmental Politics” (ESEP), 2003, s. 43-48.
- [3] H. Ciążela, *Etyka odpowiedzialności Hansa Jonasa a „trwały i zrównoważony rozwój” (Imperatywy i dylematy)*, „Problemy Ekorozwoju”, 2006, nr 1, s. 107-114.

- [4] Taż, *Antycypacja idei „rozwoju trwałego i zrównoważonego” w koncepcji „nowego humanizmu” Aurelio Peccei*, „Problemy Ekorozwoju”, 2007, nr 2, s. 60-67.
- [5] M.A. Curran, *Life Cycle Assessment Handbook: A Guide for Environmentally Sustainable Products*, Wiley-Scrivener, Hoboken 2012.
- [6] D. Hildebrand von., *Technology and its Dangers*, [w:] R.P. Mohan (red.), *Technology and Christian Culture*, The Catholic University of America Press, 1960.
- [7] N. Dower, J. Williams, *Global Citizenship: A Critical Reader*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2002.
- [8] T. Ekvall i in., *Normative Ethics and Methodology for Life Cycle Assessment*, „Journal of Cleaner Production”, 2005, nr 13 (13-14), s. 1225-1234.
- [9] D. Elgin, *Voluntary Simplicity: Toward a Way of Life That is Outwardly Simple, Inwardly Rich*, HarperCollins, New York 2009.
- [10] L. Gawor, *Filozofia zrównoważonego rozwoju – preliminaria*, „Problems of Sustainable Development”, 2010, nr 5 (2), s. 69-76.
- [11] GENE [Global Education Network Europe] *Edukacja Globalna w Polsce: Europejski proces partnerskiego przeglądu edukacji globalnej. Krajowy raport na temat edukacji globalnej w Polsce*, Global Education Network Europe, Warszawa 2009.
- [12] *Global Education Guide: Concepts and Methodologies on Global Education for Educators and Policy Makers*. North-South Centre of the Council of Europe Lisbona 2008. <http://fed.home.pl/teg/images/geguidelines-web.pdf> (dostęp z dnia 18.12.2016).
- [13] *Global Perspectives: A Framework for Global Education in Australian Schools* 2011. Dostęp: http://www.globaleducation.edu.au/verve/_resources/GPS_web.pdf (dostęp z dnia 18.12.2016).
- [14] A.P. Gosseries, *What Do We Owe the Next Generations*, „Loyola of Los Angeles Review”, 2001, nr 35, s. 293-355.
- [15] D. Hicks, *Thirty Years of Global Education: A Reminder of Key Principles and Precedents*, „Educational Review”, 2003, nr 55, s. 265-275.
- [16] IPCC Climate Change (2014). Synthesis Report 2014, https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf (dostęp z dnia 19.12.2016).
- [17] H. Jonas, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, The University of Chicago Press, Chicago 1985.
- [18] B.M. Kermath, *What is Sustainability? The Global Environmental Management Education Center (GEM) University of Wisconsin* 2007. http://www.uwsp.edu/cnr/gem/ambassador/What_is_sustainability.htm (dostęp z dnia 16.11.2016).
- [19] J. Kostecka, *Retardacja przekształcania zasobów przyrodniczych jako element zrównoważonego rozwoju*, „Biuletyn KPZK PAN”, 2010, nr 242, s. 27-49.
- [20] O. Langhelle, *Sustainable Development: Exploring the Ethics of „Our Common Future”*, „International Political Science Review”, 1999, nr 20 (2), s. 129-149.
- [21] G. Lipska-Badoti i in., *Edukacja Globalna w Szkole*. Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2011.
- [22] [MGED] *Maastricht Global Education Declaration* 2002, <http://www.jcyl.es/web/jcyl/binarios/345/211/Declaracioün-Mastrichts-app1.pdf> (dostęp z dnia 19.12.2016).
- [23] D. Meadows at al., *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome’s Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books, New York 1972.

- [24] Millennium Ecosystem Assessment. *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Island Press, Washington, DC 2005.
- [25] [NCDC] National Climatic Data Center 2014, <http://www.ncdc.noaa.gov/sotc/global/2014/10> (dostęp z dnia 14.12.2016).
- [26] A. Papuziński *Aksjologia zrównoważonego rozwoju: próba typologizacji*. „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development”, 2013, nr 8 (1), s. 5-25.
- [27] A. Peccei, *Die Qualität des Menschen. Plädoyer für einen neuen Humanismus*. Deutsche Verlags – Anstalt GmbH, Stuttgart 1977.
- [28] A. Peccei, *One Hundred Pages for the Future: Reflections of the President of the Club of Rome*. Pergamon Press, Oxford 1981.
- [29] WCED *Report of the World Commission on Environment and Development*, 1987. The UN General Assembly document A/42/427.
- [30] D.L. Shelton, *Intergenerational Equity*, [w:] R. Wolfrum, Ch. Kojima (red.). *Solidarity: A Structural Principle of International Law*, Springer, Heidelberg 2010.
- [31] B. Suchodolski, *Wychowanie dla przyszłości*. Książnica Polska, Warszawa 1947.
- [32] P.B. Thomson, *Sustainability as a Norm*, „Philosophy and Technology”, 1997, nr 2 (2), s. 75-94.
- [33] W. Tyburski, *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Toruń 2013.
- [34] J.L. Van Zanden i in., *How Was Life? Global Well-being since 1820*. OECD Publishing, 2005.
- [35] R.T. Woodward, *Sustainability and Intergenerational Fairness: Efficiency, Uncertainty, and Numerical Methods*, “American Journal of Agricultural Economics”, 2000, nr 82 (3), s. 581-593.

On the Need of Ethical Foundations for Global Education

The concept of global education is based on the recognition of the world as a network of interdependencies and on realizing the fact that the current direction of the development of civilization leads to environmental and humanitarian disaster. On the other hand, there is a belief that there is still a chance to change this state of affairs by means of education. The purpose of education is recognized as not only a transfer of knowledge but also as a transfer of morals that is able to generate a shift in attitudes.

In order to strengthen the impact of the global education project it is necessary to provide a coherent description and axiological analysis of the values behind it. In the paper, we argue that ethicists should work on building philosophical arguments for the development and implementation of global education programs. We argue further that such a philosophical framework should be based on the ideas of new humanism (proposed by Aurelio Peccei) and global responsibility (formulated by Hans Jonas).